

FAŠIZAM KAO POUKA RADNIČKOM POKRETU

todor kuljić

Sa prvim svetskim imperijalističkim ratom, sa odgovorom velikih oktobarskih dana 1917, na pitanja koje je rat postavio, došlo je do novog svetskoistorijskog stanja društvene stvarnosti. Zemljotresni Oktobar, koji je provocirao ogromnu tektonsku konvulziju evropskog kapitalizma, pokazao je da on nije neprolazan i značio je veliko ohrabrenje za evropske radničke partije. Tako je dvadesetih godina evropski kapitalizam zapljusnuo talas revolucija i štrajkova, koji su u pojedinim zemljama, npr. Italiji, Nemačkoj, Austriji, Mađarskoj, Francuskoj ozbiljno potresli postojeće kapitalističke sisteme. Mada je revolucionarni pokret doživio krah ili su njegovi ciljevi samo delimično ostvareni, mada se reformističko krilo radničkog pokreta distanciralo od ruske revolucije, socijalistički pokret je od tada snažan faktor unutar kapitalističke države i istovremeno latentna pretnja kapitalističkom sistemu.

Usled prvog svetskog rata u lageru kapitalizma dolazi do značajnih promena. Dok su 1914. u Evropi postojale samo tri demokratske republike pored sedamnaest monarhija, po svršetku rata bilo je isto toliko republika (13) koliko i monarhija. Austro-Ugarska se raspala na više manjih država, Otomanska imperija je nestala sa karte, ruska carevina je iščezla u požaru revolucije, a Nemačka je zajedno sa Hoencolernima izgubila i kolonije i ratnu flotu. Francuska postaje snažnija kontinentalna kapitalistička sila, a SAD napušta tradicionalnu politiku izolacionizma i počinje da korača ka prvoj svetskoj sili.

Činilo se da je tendencija ka demokratiji, koja se između ostalog markantno očitovala u padu Romanovih, Hoencolerna i Habzburga, nezadrživa i da će buržoaska Evropa, koja zna da čuva svoju demokratsku baštinu, spokojno preći preko autoritarnih apokalipsa, o kojima se tu i tamo sanja, i držati se dnevnog reda koji odgovara klasičnoj razboritosti. Ali spoljna slika je varala. Nekoliko godina kasnije razvoj je krenuo natrag. Kriza je već bila sadržana u trijumfu demokratije. Usled neresenih problema posleratnog vremena u Evropi nastaju autoritarni i diktatorski pokreti i režimi novog stila: radikalno — demokratski revolucionarni (SSSR), a većinom antidemokratski — nacionalistički. Buržoaska autoritarna država se s pravom, u literaturi, označava kao politički fenomen 20. veka. Ona je najkonsekventniji izraz ne samo tendencije ka centralizaciji kapitala, već i težnje ka uniformisanju i što efikasnijem »reglamentiranju« političkog, državnog i duhovnog života, koja stremi daleko iznad horizonta starih oblika autokratske i diktatorske vlasti. Njena pobjeda pretpostavlja uslove tehniziranog savremenog doba sa mogućnostima potpune kontrole, obuhvatanja i propagandno-ideološkog »glajšhaltovanja« života i mišljenja pojedinaca. U ovim uslovima se javlja fašizam kao fenomen *sui generis*, koji se uopšte ne može, ili samo uslovno može porediti sa ranijim pojavama autokratske ili diktatorske vlasti.

Francuska revolucija, kao signal i čas rađanja masovnih pokreta, revolucionarna negacija starog poretka i prodiranje demokratije u sve sfere i slojeve, imala je veliku ulogu u krugu razvojnih elemenata autoritarne vlasti. Buržoaska fašistička dik-

tatura javlja se kao dete ove demokratske ere i istovremeno kao njena najsnažnija negacija. Od perioda političkog buđenja narodnih masa, uspostavljanje i očuvanje diktatorske vlasti postaje zavisno od novih oblika manipulacije. Klasično sredstvo, u katalogu manipulativnih sredstava, je, i dalje, pozivanje na narodnu volju, pseudolegalni oblik osvajanja vlasti i pseudoplebiscitarno zaodavanje samovlade, široko propagandno utemeljenje »narodne diktature i zajednice«, koja se svesno podvlači kao istinska totalna demokratija i distancira od autokratije i despotije manjine. Pošto je postojeći društveni sistem bio diskreditovan mogao je da se javi jedan politički pokret koji bi se izdavao za njegovog odlučnog protivnika, koji je optuživao parlamentarizam kao korupciju, kapitalizam kao prevaziđen, obećavajući nešto potpuno novo. On je morao da aktivira mase, da im se udvara. Pri svemu tome postojeći poredak nije smeo biti doveden u pitanje, mase nisu smele postati subjekat istorije i kreatori političkog zbivanja — naprotiv, stvarni protivnik poretka je morao da bude uništen od strane masa. Sam narod je upotrebljen za denunciranje demokratije i doveden do toga da proglašava samog sebe politički nesposobnim; mase su same morale da traže fanatično starateljstvo nad sobom i da zahtevaju vladu jednoga kome bi se potčinile. Buržoaska autoritarna država XX veka, u licu svog najdrastičnijeg predstavnika — nemačkog fašizma, rešice ovaj krajnje cinični zadatak efikasno. Tako se na nemačkim izborima od 5. 3. 1933. srećemo sa fenomenom »dobrovoljne prinude«, uzajamnog dejstva »odozgo« i »odozdo«, manipulacije i saglasnosti, naredbi i akamacija, koji je karakteristična tehnika svih autoritarnih, harizmatički legitimisanih firer-država od Rimskih carstava do Napoleona.

Međutim, i pored svega što je navedeno, fundamentalni konstituenti autoritarne buržoaske države XX veka se može naći jedino u globalnom kontekstu evropske buržoaske kontrarevolucije. Ova kontrarevolucija je od početka dvadesetih do sredine četrdesetih godina ovog stoleća postepeno poprimila fašističko obličje, a u međuvremenu je zaustavila talas Oktobarske revolucije, skršila proleTERSKE revolucije u Mađarskoj, Nemačkoj i Španiji i suzbila socijalističke radničke pokrete u Italiji, Austriji i drugim evropskim zemljama. Na vetru revolucije, koji je duvao iz Rusije, i na nesrećama, koje je veliki svetski rat ostavio u Evropi natopljenom krvlju, nicali su čudnovate gljive novih pokreta. Javili su se novi ljudi koji su propovedali uništenje, koji su mržnju pretpostavljali solidarnosti, proklamujući rat svemu što je čovečanstvo dotle branilo, a za rušenje svega što je dotle sagrađeno: oni su ratovali protiv slobode u politici, protiv razuma u nauci, protiv osećanja u poeziji. Kontrarevolucionarna negacija svega što se zove čovek počela je uzimati opasne razmere, pa je čak i buržoaskoj Evropi zapretila opasnost — da bude izmasakrirano vlastitim harikirimem fašizma. U nagloj promeni evropskih odnosa oštro su se ogledali opšti problemi epohe: od rata, preko neuspele revolucije, do fašizma. Naravno da je i politička insolventnost zapadnoevropskog radničkog pokreta doprinela tome da Lenjinova revolucija ostane tragično izolovana u međunarodnim relacijama. Bez dubljeg ulazanja u ovaj problem na ovom mestu ćemo se zadovoljiti konstatacijom da se uspeh evropskog fašizma, bez obzira na sve okolnosti koje su ga stvorile, u dobroj meri može svesti na koeficijent revolucionarne slabosti zapadnoevropskog proletarijata. Ova činjenica je od ogromnog značaja pri razmatranju opštih uslova nastanka i uspeha evropske fašističke kontrarevolucije.

Godine 1919. u Evropi su se rat i revolucija prožimali tešnje nego pre, i ta godina je začetak prvih fašističkih pokreta. Njihov razvoj se odvijao različitim brzinom, ali su odlučujuće godine bile 1922. i 1923, kada prvi fašizmi jasno istupaju na istorijsku arenu: italijanski pobedonosno osvaja vlast, nemački trpi prvi poraz. U isto vreme radnički pokret se kolebao u oceni novog protivnika. Dok su pojedinci, kao Klara Cetkin, moralno osuđujući neruski proletarijat odlučno upirali prstom na fašizam kao kaznu evropskom proletarijatu zato što nije produžio rusku revoluciju, na IV kongresu Kominterne koji je otvoren u Moskvi nekoliko nedelja posle Musolinijevog marša na Rim, Zinovljevi je okvalifikovao fašizam kao »istorijsku komediju«. U Evropi, od tada, fašistički pokreti niču kao pečurke: od belgijskih i Reksista, finskih Lapo-pokreta, britanske Fašističke unije, Francuske akcije, španske Falange, mađarskih Strelastih krstova, rumunske Gvozdeno garde, preko ustaša Ante Pavelića, emigrantske Ruske fašističke partije Konstantina Roždajevskog, Olafovog krsta Abraham Vidkuna Kvislinga do Kosovskog krsta Dimitrija Ljotića. Evropa se upinjala da novim simbolima što upečatljivije iskaže sopstvenu epohalnu bit. Od svih fašističkih pokreta i tendencija samo su nemački nacional-socializam i italijanski fašizam kao relativno samostalni pokreti dospeli na vlast, a tek je tok događaja u Nemačkoj 1933. odlučio da li će novi politički i ideološki organizacioni oblici izaći iz svoje izolacije i udariti epohi svoje obeležje. U sledećem izlaganju zadržaćemo se na primeru nastanka i uspona italijanskog i nemačkog fašizma, s posebnim osvrtom na katastrofalno pogrešnu anti-fašističku strategiju radničkog pokreta u Nemačkoj i Italiji, koja nema samo retrospektivni već i aktuelni politički značaj.

ITALIJA

U prvi svetski rat Italija ulazi protiv volje nemoćnog parlamenta i većine stanovništva. Glavni zagovornici rata su bili predstavnici teške industrije, krupnog zemljoposeda i nacionalistička frakcija sitne buržoazije, koji razvijaju šovinističku pro-

pagandnu kampanju velikog stila. To je bila prva pobjeda ideja i klasne kombinacije u Italiji, koje su kasnije nazvane fašističkim, a na političkom nebu Italije se pojavila nova zvezda u liku Benita Amiljkara Andrea Musolinija (čoveka koji je dobio ime po meksičkom revolucionaru Benitu Huarezu). On osniva udruženje radikalnih pripadnika ratne politike. Cilj im je bio da uvuku Italiju u rat. Kada je postignut cilj, raspali su se i tek 1919. dolazi do novog osnivanja fašističke partije. Pored eksplozivnih društvenih protivrečnosti, nedostajuće demokratske tradicije i borirane interesne politike vodećih buržoaskih slojeva, posleratna kriza italijanske države se rasplamsala usled pritiska nezadovoljnih i ogorčenih masa ratnom politikom. Kulminacija nezadovoljstva je dostignuta avgusta 1920. istovremeno sa sovjetskom ofanzivom na Poljsku i velikim štrajkom u centralnoj Evropi kada radnici u mnogim gradovima zaposedaju fabrike. Buržoazija je bila u panici, svuda su se vijorile zastave sa znakom sovjeta. Međutim, pokret ipak doživljava krah. Ako tražimo uzroke poraza italijanskog socijalizma videćemo da su to oni isti koji su provocirali poraz ili stagnaciju u različitim situacijama i u nizu drugih zemalja. Počinjanje radničkog pokreta nije sledilo odmah, niti odjednom, već je to rezultat neobično složenog procesa u čijoj je suštini bio razdor i neusklađenost revolucionarne strategije. Unutar socijalističke partije italijanski maksimalisti² su sopstvenom ideološkom konfuzijom, organizacionim haosom i političkom impotencijom, najzaslužniji za fatalnu pasivnost i gašenje revolucionarnog požara. Maksimalizam, koji nikada nije postavio pitanje o pokretačkim snagama italijanske revolucije, koji se uprkos Lenjinovim zahtevima uzdržavao od produblivanja analize i alijanskog seljaštva, koji je brkao partije sitne buržoazije sa njenom društvenom osnovom, je bio nesposoban da koordinira svim energijama potaknutim krizom u pravcu osvajanja vlastiti, pa čak nije bio u stanju ni da brojne buntovne elemente drugih klasa okupi oko proletarijata.

Iz društvenih slojeva razočaranih socijalizmom fašizam je zadobijao sve više pristalice. Razvoj revolucionarnog pokreta i u Nemačkoj i u Italiji pokazuje da je fašizam zbilja reakcija na socijalizam, ali ne u smislu odbranbenog bedema protiv nastupajućeg revolucionarnog pokreta, »protiv narasle komunističke opasnosti«, kako se to često ističe, već kao produkt neuspelog pokušaja revolucije, propalog revolucionarnog talasa. Po Siloneu, reformizam je u Italiji odigrao dvostruku ulogu: on je, držeći radnicima demokratske i pacifističke govore, spasao kapital od radikalnog proleterskog udara, a u isto vreme njegov kompromis sa kapitalom nije delovao stabilizatorski na sistem, odnosno, ometao je brzi proces oplodnje kapitala. Ovom svojom protivrečnom prirodom reformizam izaziva fašizam. Od brbljivih maksimalista koji su od jutra do večeri pevali »Bandiera Rossa« i Internacionalu, kapitalizam se branio zakonima. Međutim, i reformizam postaje smetnja onda kada svojim miroljubivim parlamentarnim putevima ometa bržu reprodukciju i ekspanziju kapitala. Tada se on uklanja fašizmom. To je bila specifična krizna strategija italijanskog kapitalizma dvadesetih godina, koja će ga posle prevremene petnaestogodišnje fašističke stabilizacije sunovratiti u novi imperijalistički rat i novu krizu, čiji će spasioci ovoga puta biti bajoneti Patonovih vojnika.

Postojalo je uverenje koje se spontano razvilo na mnogim mestima Evrope: da su se uniformama mogle prekriti suprotnosti klasnog društva i da se zastavama mogla prevazići prozaičnost svakodnevnice. Najstariji i u najpovoljnijoj situaciji nastali fašistički pokret javio se u Italiji kao relativno spontani fenomen sa mnogo oblika. U zgradi industrijske i trgovačke komore na Milanškoj Piazza San Sepolero Musolini osniva 23. marta 1919. iz raz-

nih frontovskih borbena grupa, prvi fašistički borbeni savez *Fascio di combattimento*. U zoru 28. oktobra 1922. vratima Rima približavalo se oko 8000 fašista. Ministarski savet je htio da proklamuje opasno stanje, ali se kralj uzdržao od potpisivanja dekreta. Musolini je pozvan da sastavi vladu.

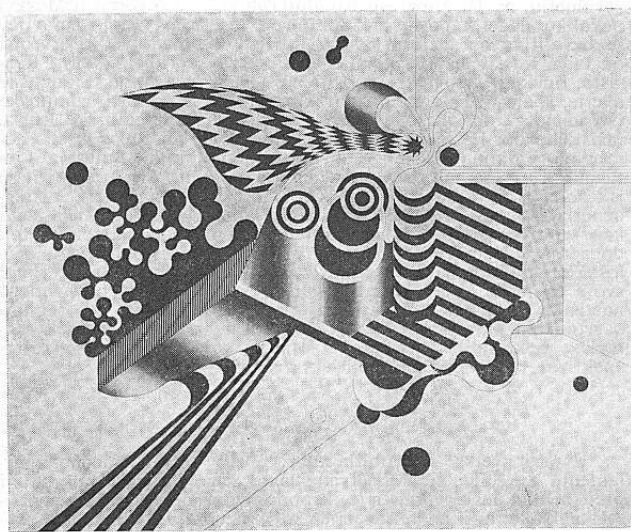
Pre rata je Benito Musolini bio uticajni socijalist i direktor partijskog lista »Avanti«. On se od početka suprotstavlja boljševičkoj tendenciji u italijanskom socijalizmu i zbog intervencionističkog stava biva isključen iz partije. Kada je posle rata osnovao svoje »Fasci di combattimento« prvi sledbenici su bili sindikalisti i bivši oficiri. Početkom 1921. broj pripadnika je prerastao na oko 100 000. Društvena osnova pokreta nije bila ni malo homogena: činili su ga razni slojevi deklasirane buržoazije, intelektualci i zanesena mladež, studenti i bivši oficiri, trgovci i nameštenici. Političku histeriju izaziva ugroženost društvenog položaja i razbuktavanje krize. Fašizam nailazi na potpuno odobravanje buržoazije, a jedini otpor je pružao proletarijat. U toku 1920. buržoazija osniva Generalnu industrijsku konfederaciju (*Confindustria*) sa ciljem suprotstavljanja radničkom buntu. *Confindustria* je odmah počela da puni fašistički trezor, a istovremeno se priključuju i zemljoposednici. *Skvadristi* uzvraćaju svojim mecena i započinju brutalni pohod na radnička udruženja.

Sitnoburžoaska struktura pokreta je u znatnoj meri determinisala oblike fašističkih akcija, ali je krupna buržoazija bila ona snaga koja je stalno usmeravala sadržaj i pravac delovanja fašizma. Otpor italijanske radničke klase, najčešće uobličene u generalnom štrajku koji bi organizovali reformisti, maksimalisti, anarhisti i komunisti, energično je razbijan od strane fašista i policije koji su gotovo svuda dejstvovali zajedno. Bio je to Kaporetto radničkog pokreta. U isto vreme okretni oportunisti Musolini pregovara sa buržoazijom obećavajući istovremeno lojalnost Vatikanu i kruni. Kada je Musolini preuzeo vladu, novine opozicije su i dalje izlazile, a kada je mladi ministar — predsednik u svom prvom govoru u parlamentu zahvalio bogu na pomoći i u poslednjem uzviku »Viva l' Esercito« podigao na noge i poslanike levice, u Italiji su štrajkovi počeli da zamiru: italijanski proletarijat je podlegao bez borbe, a kada je duže ponudio socijalističkom lideru Baldeziyu resor ministra privrede, ovaj ga je oduševljeno prihvatio. Katolicizam je postao državna religija, religiozna nastava obavezna, a anticrkvena propaganda zabranjena. Papa se izjašnjavao: »Musolinija nam je poslao providenje«, a katolička crkva je zvanično pozdravila dućevu kolonijalnu misiju u Etiopiji.

Ekonomske moćne grupe italijanskog kapitala s pravom su od fašizma očekivale i očuvanje spoljnopoličkih interesa. Pošto se italijanski kapitalizam, kao i nemački, kasno primakao imperijalističkoj trpezi, sada je trebalo da fašizam odlučnom politikom ekspanzije konačno zadovolji imperijalističke težnje krupnog kapitala. *Mare nostrum* imperijalizam, lišen kolonijalnog sektora eksploatacije, je polagao pravo, pre svega, na severnu i istočnu Afriku, na gvozdenne rudnike Bosne, boksit Dalmacije, ugalj i šume Slovenije. Istovremeno je traženo prevaziženje ekonomske krize na putu povećanja izdataka za naoružanje, koji u predvečerje ekspanzije dostižu ogromne sume. Nastaje novi tip države — korporativna država koja je izgrađena na privrednim osnovama državnog kapitalizma. U korporativizmu iščezava sloboda, ostaje kapitalizam, iščezava demokratija, ostaje buržoazija. Privreda se prožima politikom, a laž o formalnoj demokratiji zamenjuje se lažju o korporativnoj privredi. Međutim, nacija je ubrzo denuncirana kao buržoazija, a idealna fašistička država kao vulgarna, beskrupulozna klasna država. Krajem dvadesetih godina privredna kriza zahvatila je i fašističku Italiju. Musolinijev prestiž je opadao i samo je nastupanje druge fašističke sile moglo otvoriti put njegovim ciljevima i kolonijalnoj ekspanziji. Kako kaže Nolte, »Musolini je zvao Hitlera, inače je morao da prestane da bude veliki čovek«, a kada je Hitler u maju 1938. uzvratilo posetu dućevu niko više nije sumnjao u učvršćenje saveza dva režima; papa je demonstrativno napustio veći grad u čijem se zidinama pojavio krst koji nije bio Hristov krst.

N E M A Č K A

Vojni poraz Nemačke u I sv. ratu mnogo je doprineo padu monarhije i uspostavljanju demokratske republike. Međutim, sam odnos države i demokratije u republici, koja je rođena iz poraza, bio je više odnos napetosti nego saradnje, više suprotstavljanja nego identifikacije. Bila je to tradicija kancelarske demokratije situirana u monarhijskoj državi prosvetnog apsolutizma kako se izrazio Hans Majer. Samo država može štititi slobodu, zato nikakva sloboda protiv države. Ovde progovara osobita nemačka težnja za distanciranjem od univerzalnog shvaćanja demokratije. Demokratija se ne temelji na slobodi već na nadindividualnoj snazi, jedinstvu sa državnim ubeđenjem. Vajmarska republika je u ovoj klimi stalno živela pod senkom prezidijalne diktature, a Karl Smit i drugi ideolozi autoritarnog državnog uređenja nisu propuštali priliku da iz diktatorske vlasti

predsednika Rajha izvedu ustavno političko ograničenje demokratije od strane države da bi konačno opravdali njeno razaranje. Državno-restaurativna protivideologija našla je oslonac na vrhu republike u položaju i funkciji predsednika Rajha. Predsednik Rajha postaje snažna diktatorska protivteža parlamentarnoj demokratiji u perfekcionističkom stremljenju za sintezom anglo-američkog i francuskog oblika vlasti, za šta su se takođe zalagali Hugo Projs i Maks Weber; on se isuviše lako mogao razumeti kao *Ersatzkaiser* i mogao je postati poluga antiparlamentarnih, državno-autoritarnih stremljenja.

Nestabilnost i dilema prve nemačke republike utemeljena je u njenoj društvenopolitičkoj strukturi. Nova država je zasnovana na čitavom nizu isforsiranih privrednih kompromisa između starog i novog; između carske armije i parlamentarizma, moćnih koncerna kapitala i narasle klasne svesti sindikata, centralističkih i federativnih tendencija, između, po tradiciji, programu i interesima, suprotstavljenih političkih partija. Na njenom kormilu se nije nalazio civilni političar već legenarno glorifikovani, mada vojno poraženi, politički neiskusni carski feldmaršal Hindenburg. Nemirno krizno stanje, neizbežni službenik iscrpljujućeg poratnog vremena, dobija političku formu u obliku kortešovanja i zavera protiv postojećeg režima. Hitler je prvi put dobio obeležje političara za vreme tog uzbuđljivog perioda.

Nacionalsocijalizam je ideja nekih severnemačkih intelektualaca iz dvadesetih godina. Kao živi politički cilj on je naslednik ogromne otadžbinske partije Svenemačkog saveza, a njegov samostalni život počinje 1919. Sam nacionalsocijalistički pokret je imao tri korena: ideološki je on živeo od dvostrukog protesta nacionalizma (prema vani) i antiparlamentarizma i anti-komunizma (prema unutrašnjosti). Ekonomski gledano izvor mu je u panici srednjeg sloja u kojoj se borba protiv privrednog, društvenog i propadanja prestiža mogla lako pomeriti na nivo šovinizma i imperijalizma. Posle 1920., pod vođstvom Adolfa Hitlera, nacistička partija (NSDAP) se razvija u jednu isključivu kontrarevolucionarnu, antisemitsku i nacionalističku stranku koja se povezuje sa ostalim grupama nacionalne desnice radi uklanjanja marksizma. Ona je time prešla isti put kao i Musolinijeva partija u čijem su programu socijalistički akcenti bili još snažniji, ali koja se posle 1918. začuđujuće brzo razvija u anti-komunističku terorističku organizaciju. Posle neuspelog Minhenskog puca 1923, NSDAP napušta avanturističku politiku i postepeno se orijentiše ka politici legalnog buržoasko-parlamentarnog osvajanja vlasti. Istovremeno Hitler počinje sa kursom konsekventnog približavanja krupnoj industriji i sklapanju političkog saveza sa partijama nacionalne desnice. Vođeci industrijski krugovi počinju pružati obilnu finansijsku podršku novom »radikalnom« pokretu u čijem programu ideološke sfere doživljaju obrt i zavučuju u novoj harmoniji. Očuvanje kapitalističkog društvenog sistema, kako se poentirano izrazio Konrad Hajden, postaje moguće jedino preko onoga što je Hitler nazvao socijalizmom, a ostvarenje njegovog socijalizma samo preko očuvanja kapitalizma. Sa izborima od 14. septembra 1930. i senzacionalnim uspehom nacista završava se prava istorija NSDAP. Ono što od tada počinje je odeljak nemačke politike u kojem je Hitlerova partija imala glavnu ulogu.

U okviru ovih razmatranja, za nas je teorijski i praktično najaktuelnije pitanje — kako se moglo dogoditi da se jedan brojno snažan i dobro organizovan proletarijat, kao što je bio nemački, bez gotovo bilo kakvog značajnijeg otpora slomi i potčini kapitalističko-fašističkom režimu terora i da za nekoliko meseci skoro sve tekovine nemačkog proletarijata, uključujući njegove vođe i organizacije, budu likvidirane. Sa rasvetljavanjem ovog problema tesno je povezano pitanje — pod kojim je istorijskim pretpostavkama, u manjoj ili većoj meri, teroristički izražena, moguća slična sudbina radničkog pokreta u ovoj ili onoj kapitalističkoj zemlji, odnosno, zaprečavanje snažnog samosvesnog radničkog pokreta vojnofašističkim nasiljem od Lajpciškog procesa 1933. do Čilea 1973. Jer, istorija je uvek samokritika. Ako je istorija kapitalizma istovremeno i samokritika kapitalizma, istorija fašizma nije samo samokritika kapitalizma, već i socijalizma. Pokušajmo pohvatiti niti ove samokritike u haotičnoj masi događanja i previranja na klasno-političkoj pozornici Evrope tridesetih godina — vajmarskoj Nemačkoj.

Uzroci katastrofalnog poraza nemačkog proletarijata pred fašizmom sežu sve do politike nemačke socijaldemokratije u vreme revolucionarnih zbivanja 1918. koja snosi glavnu odgovornost što se stari vilhelmski kartel moći ekonomski i politički ponovo učvrstio i time pod povoljnijim uslovima mogao nastaviti klasnu borbu. Dok se u Ruskoj socijaldemokratskoj partiji politička i teorijska diskusija nije vodila oko pitanja revolucija ili reforma, već oko oblika koji treba da preuzme revolucija u osobitim ruskim uslovima, kod nemačke socijaldemokratije alternative su bile: otvoreni reformizam ili praktični reformizam operavan revolucionarnom retorikom, dakle — eksplicitni ili pritvorni revizionizam. Nemačka socijaldemokratija se preobražava od partije protesta industrijskog radništva u konzervativnu partiju poretka koja stupa u koaliciju sa ostalim konzervativnim buržoaskim partijama.

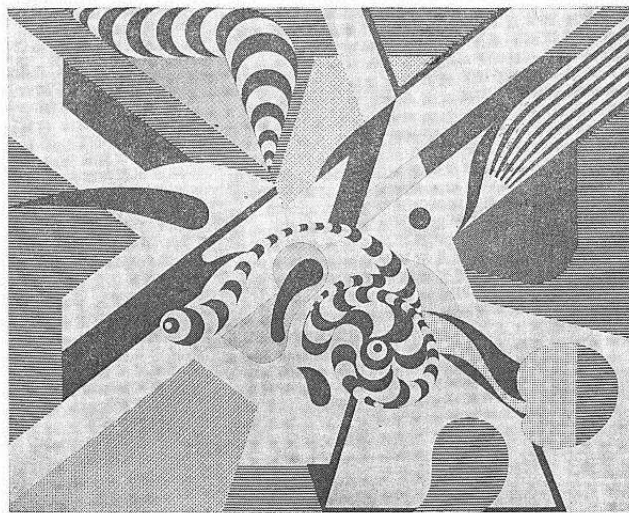
Sam revolucionarni pokret nemačke radničke klase, čiji se počeci nalaze u masovnim štrajkovima 1917. i 1918, završen je oktobarskim porazom 1923. Naredna decenija karakteriše se njegovom relativno mirnom aktivnošću u okvirima parlamentarne republike i žestokim frakcijskim trvenjem u sopstvenim redovima. Univerzalno obeležje istorije komunističkih pokreta,

sukob demokratskog i diktatorsko-birokratskog komunizma, nije mimoišao ni nemačku KP, koja, posle integrisanja socijaldemokratije u vladajuću garnituru Vajmarske republike, postaje centar revolucionarnog pokreta. Rano ubistvo Roze Luksemburg i uklanjanje njenih sledbenika prouzrokovali su potčinjavanje demokratskog krila nemačkog komunizma. Istovremeno, sa pojačanim naporom KP da nađe svoju poziciju između sindikalizma i socijaldemokratije jača i njena zavisnost od Moskve. Poverenje u rusku državu i revoluciju preobražava se u mit o nepogrešivosti Sovjetskog Saveza, a boljševizacija KP Nemačke počinje već u leto 1920.⁴ Umesto da razvija vlastitu političku strategiju, ona je pasivno iščekivala revoluciju i pravoverno sledila staljinizirani kurs Internacionale i utopijsko-hilijastičku veru »velikog romantičara svetske revolucije«, Zinovjeva u neizbežnu pobedu svetske revolucije. Trend ka staljinizaciji bio je uslovljen strukturnim problemima partije, ali je staljinizacija KP Nemačke daleko premašila istorijsku neminovnost. U periodu od 1924. do 1929. već je bio okončan proces staljinizacije partije. Na XII kongresu KP Nemačke mogla se konstatovati staljinistička molitnost; to je bio prvi kongres na kojem je došlo do ovacija vođi. Komunisti, koji su se doduše konsolidovali u snažnu masovnu partiju, ipak nisu bili sposobni za efikasnu akciju bez koalicije sa socijaldemokratima i sindikatima.

Međutim, jaz među komunistima i socijaldemokratima je postojao sve dublji. Dok su se komunisti, iz dana u dan, sve više pozivali na SKP(b), u isto vreme antisovjetizam socijaldemokratije je bivao sve žešći. Iako je socijaldemokratija od svog osnivanja proklamovala kao cilj podružljivanje sredstava za proizvodnju, ona je sada mrzela državu koja je ovaj cilj ostvarila. U ovom suprotstavljanju socijalizmu, koji se tek počeo ostvarivati, raspršile su se i njene socijalističke ideje i iščezao socijalistički identitet socijaldemokratije uopšte.

Kako u Italiji tako je i u Nemačkoj levica bila pocepana u dve velike partije i čitav niz malih grupa. Komunisti i socijaldemokrati su po broju svojih birača bili čak i krajem 1932. jači od Hitlera. Ipak, usled čitavog niza razloga nije došlo do zajedničkog fronta protiv fašizma. Naprotiv, oni su se uzajamno denuncirali kao saveznici fašizma. Komunisti su plasirali »teoriju socijalfašizma« kao izraz za globalni karakter i čitavo političko biće socijaldemokratske partije, optužujući je kao glasovni stub režima jer je ona raspolagala pruskom policijom i tolerisala Briningov režim. Borba protiv socijaldemokratije tekla je paralelno sa borbom protiv slobodnih sindikata i ignorisanjem reformističkog sindikalnog vođstva.

»Teorija socijalfašizma« je u novoj istorijskoj situaciji ponovila najpresudniju grešku lasalijanizma. Kominternu je donela odluku da se prekine sa taktikom jedinstvenog fronta, koja nikada nije vođena sasvim dosledno i iskreno u postrevolucionarnom periodu, i da se koncentriše na borbu protiv socijalfašizma.⁵ Na 12. plenumu Kominterne, avgusta 1932. u Moskvi, odlučeno je da se glavni pravac akcije usmeri protiv socijaldemokratije. Vođstvo Kominterne ističe da je skoro nemoguće da nemačka buržoazija preda vlast Hitleru jer on, očigledno, ne bi bio u stanju na spase nemački kapitalizam. Sovjetska diplomatija se više plašila Papenove profrancuske politike nego Hitlerovog uspona. Uzalud je Lav Trocki, iz izganstva sa ostrva Prinkipo, slao upozorenje nemačkim komunistima da moraju biti spremni za antifašistički blok sa socijaldemokratima uz dosledno poštovanje samostalnog programa: »Nikakve zajedničke platforme sa socijaldemokratijom ili vođama nemačkih sindikata. Odvojeno marširati, zajednički udarati! Sporazumevati se samo — kako udarati, koga udarati i kada udarati. Može se čak i sa đavolom sporazumeti, sa njegovom babom, pa čak i sa Noskeom i Grezinskim. Pod jednim uslovom: ne dozvoliti da nam vežu ruke!«⁶ Međutim, sjajni pamfleti Trockog nisu našli odjeka u redovima radničke klase, a Kominternu je na najoštrij način osuđivala »zločinačke teorije bankrotiranog fašista«.

S druge strane, socijaldemokrati su polazili od neke vrste teorije o totalitarizmu. Pošto su Vajmarsku republiku shvatili kao svoju državu, sa kojom su se u potpunosti identifikovali, oni su gledali u komunistima i fašistima, »u ekstremistima s leva i desna«, kvalitativno iste protivnike koji smeraju rušenju republike te su stoga u najmanju ruku objektivni saveznici. Ovim stavom je socijaldemokratija okončala najkatastrofalniju etapu svoje kontrarevolucionarne delatnosti koju je započela 1918. spašavajući Nemačku od proletherske revolucije. Međutim, 1933. kontrarevolucionarna politika socijaldemokratije se pokazala poraznom i po nju samu, jer, kako ističe Trocki, dok je socijaldemokratija spalila buržoaziju od proletherske revolucije, sam fašizam je spasio buržoaziju od socijaldemokratije.⁷ Uočavajući ovu ulogu socijaldemokratije Alfred Zon Retel je naziva automatskim mehanizmom za cepanje radništva. Zato buržoaski režim, koji počiva na liberalnom društvenom uređenju, ne samo što mora biti parlamentaran već se mora i oslanjati na socijaldemokratiju i njoj pružati izvesne ustupke; buržoaski režim koji uskraćuje ove ustupke mora žrtvovati socijaldemokratiju i parlamentarizam, mora naći surogat za socijaldemokratiju i preći čvršćem državnim uređenju.⁸

Pošto su širom Nemačke odredi SS i SA munjevitom akcijom zaposeli domove sindikata i sva mesna uporišta radničkog pokreta, pošto su svi rukovodioci i funkcioneri sindikata odvedeni u KZ logor, otpor nemačke radničke klase paralisan je bez potpore socijaldemokratije. Na mesto sindikata uvedena je prirudna organizacija nacionalsocijalističkog »Nemačkog fronta rada« u kojoj je socijaldemokratska zabluda socijalnog partnerstva pretvorena u fašističku prisilnu zajednicu kapitala i rada. Socijaldemokratija, automatski mehanizam za cepanje radništva, postaje izlišna, a buržoaska fašistička država je odbacuje kao prevaziđeni neefikasni instrument u odnosu na nova integrativna sredstva, institucionalizovani teror i demagogiju.

Neprijateljstvo dve najveće radničke partije omogućilo je u najvećoj zemlji srednje Evrope pobedu fašizma. A kada je 30. januara 1933. proglašen kancelarom psihomata, koji je simbolizovao demonsku bolest zavedene zemlje, nikakav štrajk nije usledio, nikakav građanski rat, nikakva oružana akcija. Na otvoreni teror protiv levice, radničko sindikalno rukovodstvo ne odgovara otporom već stranim proglašom od 19. aprila 1933. sa pozivom za učešće u »Danu nacionalnog rada« u šta su nacisti preokrenuli Prvi maj.

BELESKE

¹ Ernst Nolte, THEORIEN ÜBER DEN FASCHISMUS, Kiepenheuer Witsch, Köln, Berlin 1972, s. 22.

² Maksimalizam je bio fuzija starog musolinizma i integralizma, fuzija koja se ostvarila u ratu i koja je negirala reformizam i lenjinizam. Njen najuticajni eksponent je bio Serari. Upr. bliže Ignazio Silone DER FASCHISMUS, Europa Verlag, Zürich 1934, str. 51-52.

³ U teoriji se često postavlja pitanje u kojoj se meri uopšte može zamisliti nacionalsocijalizam bez Hitlera. Hajden s pravom ističe da Hitler nije bio nikakav slučaj, on je bio »stanje«, pre svega nemačko stanje. Hitler se isticao izvanrednom sposobnošću povezivanja ideologije sa praksom, organizacije i manipulacije, a kvintesenciju njegove tehnike je činila životinjska filozofija »prava jačega« u jednoj svevlastitoj borbi rasa, koja je kulminirala u radikalnoj politici ekspanzije. Karl Dittich Braher podvlači da je u ovim oblicima mišljenja bila u osnovi poluobrazovanost šarlatana zaostalog u pubertetu i lutajućeg vagabunde iz Beča. Sada je ono, međutim, uzdignuto do uobraženog pogleda na svet i učinjeno politički efikasnim sa virtuoznošću instinktivnog demagoga masa.

Slučaj je i Nolteova tvrdnja da je mnogo lakše zamisliti fašizam bez Musolinija nego nacionalsocijalizam bez Hitlera. Hitler, infantilni medicinski monoman (1933/34. ponovo je pročitao celokupna dela Karla Maja) u obnesnoj raspuštenosti svoga bića htelo je da bude sve: državnika šef, generalima naredbodavac, ženama šarmer, narodu otac. U monomanijskoj suštini ovoga bića ništa se nije promenilo od Beča 1908. do Rastenburga 1945.

⁴ Upr. W. Abendroth, SOZIALGESCHICHTE DER EUROPÄISCHEN ARBEITERBEWEGUNG, Suhrkamp, Frankfurt/M 1972, s. 101., zatim Reinhard Kühr, DEUTSCHLAND ZWISCHEN DEMOKRATIE UND FASCHISMUS, Hanser ver. München 1939, s. 37. kao i Ossip Flechtheim, DIE KPD IN DER WEIMARER REPUBLIK, EVA Frankfurt 1969, s. 43.

⁵ Koren ove komunističke strategije, odnosno, ignorisanje svake koalicije sa ostalim buržoaskim partijama, koju je diktirala Moskva, Abendrot traži u porazu kineskog radničkog pokreta. Naime, pošto se koalicija sa Čang Kaj Sekom, koju je sam Staljin zagovarao, pokazala neuspešnom, nepromišljene birokrate su zaključile da će svaka politika sa nesigurnim saveznicima dovesti radnički pokret do katastrofe. Sasvim je opravdano bilo ukazivati na srodnost buržoaskog parlamentarizma i fašizma, ali je potpuno besmisleno bilo iza svakog poteza buržoaske države naslućivati fašizam i denuncirati čitavu socijaldemokratiju kao »levi stub fašizma«. Doduše, u oba državna oblika se neosporno radi o varijantama buržoaske države, ali je, suštinska razlika u tome što buržoaska demokratija u osnovi toleriše razvoj opozicije dok fašizam uništava radnički pokret. Iz poraza nemačkog i italijanskog proletarijata mogu se izvući zaključci koji su od presudnog značaja za izgradnju jedne realne anti-fašističke tragedije. Naime, ona mora početi od toga da i levice ima elementarnog interesa u odbrani buržoaske demokratije od fašizma i da ona, u trenutku fašističke pretnje, mora težiti savezu anti-fašističkih snaga koje su zainteresovane za očuvanje buržoaske demokratije. Jer, ovo je fundamentalna pretpostavka legalne egzistencije radničkog pokreta i uslov potencijalnog razvoja u socijalističku demokratiju.

⁶ Pismo nemačkim komunistima od 8. 12. 1931. u knjizi: Leo Trotzki, EIE WIRD DER NATIONALSOZIALISMUS GESCHLAGEN, Auswahl aus »Schriften über Deutschland«, hrsg. von H. Dahmer, EVA, Frankfurt 1971, s. 63.

U drugom pismu Trocki piše: »Ova Staljinova filozofija je u biti jednostavna. Iz marksističkog poricanja apsolutne suprotnosti ona izvodi poricanje suprotnosti uopšte, čak i relativne. To je tipična greška vulgarnog radikalizma. Ako između demokratije i fašizma nema nikakvih suprotnosti, čak ni u sferi buržoaskih oblika vlasti onda oba režima moraju jednostavno propasti. Zaključak: Socijaldemokratija = fašizam. Iz bilo kakvog razloga se tada socijaldemokratija označava kao socijalfasizam. Šta u tom kontekstu znači socijalni danas nije jasno. (Op. cit. 80.)

⁷ L. Trotzki, op. cit. 294.

⁸ Alfred, Sohn Retel, ÖKONOMIE UND KLASSENSTRUKTUR DES DEUTSCHEN FASCHISMUS, Suhrkamp, Frankfurt/M. 1973, s. 170.

LJUBAVNIK ZA ISTORIJU

milisav savić

Ne zna se tačno kad je moler Mića, zvan Četka, izbio na glas kao vodeći zavodnik naše varoši. Ne zna se tačno ni koji su događaji i koje žene bile presudne za sticanje jednog od najlaskavijih naziva naše varoši. Jedni su tvrdili da se glas o Četki, kao velikom švaleru, počeo stvarati onog trenutka kad je prvi put prevario ženu; drugi, da moler postaje tek malo poznatiji u vreme ljubavi sa ženom direktora naše najveće fabrike, kasnije smenjenog zbog prisvajanja društvenih sredstava; treći — a među njima i ujak — da se naš junak konačno potvrđuje kao ljubavnik velikog formata one noći kada je maturantkinja Ana, zvanična i nezvanična mis naših plaža, korzoa, igranki, berbi, žetvi i svih godišnjih doba, u beloj haljini došla u magacin molerske zadruge i sručila se pred molerove noge!; četvrti, da Mića dobija najlaskaviji naziv naše varoši onog dana kada je prelepa strankinja, koja je obilazila naše manastire, odlučila da u našoj varoši duže zastane, ako ne i za većito, tvrdeći da će za kratko vreme, uz našu pršutu i vino, napisati doktorsku disertaciju u kojoj će nepobitno dokazati da su mazarije molera Četke (Četke — govorila je strankinja) vrednija ostvarenja od nadaleko čuvenih manastirskih fresaka; peti, da je svima postalo jasno da je u našem kraju rođen muškarčina kakav odavno nije, onog momenta kad je najveća varoška kurva, pred čijom je užarenom utrobom, kao pred ikonom, klečalo bar pola našeg mesta, od bitangi do narodnih poslanika, izjavila da je ludo, i prvi put u svom životu, zaljubljena u tog mazala i da, u znak odanosti i vernosti prema svojoj jedinjoj pravoj ljubavi, više neće ni s kim imati posla, pa nudili joj zlatna brda i doline, a ne šamare, psovke i koju paru crkavicu, kao što su to uglavnom do tada činili.

Ujak, nevideni fantasta naše varoši, čovek koji je u svojoj glavi pobrkao osnovne stvari a ne zna gde je nebo a gde zemlja, kad je dan a kad noć, gde prestaje život a gde počinje smrt, tvrdi da je molera Četku, inače njegovog starog prijatelja, varoš izbacila na površinu u onom trenutku kad je on, kao pravi, zdravi izdanak radničko-seljačkog soja, počeo svojoj muškošću na rasturu, indirektno ali suštinski jedan, birokratizovani, lažni svet. Ujakove tvrdnje padaju u vreme njegovog strastvenog i svojevrsnog angažovanja u društveno-političkom životu naše varoši? Neverovatno je koliko je ujak bio zaslepljen trenutnim političkim zahtevima, neophodnim u započetoj akciji protiv birokratije i drugih antiradničkih snaga, kada je prećutao činjenice vrlo dobro poznate celoj varoši: da ovaj pastuv u molerskom obličju nije štedito nijednu ženu, pa bila ona iz njegovog »soja«, žena najbližeg kolege, siromaška iz nakrivljene barake, ili žena nekog visokog činovnika, vlasnika prelepe vile, sagradene parama čije je poreklo sumljivo.

Prvo i osnovno pitanje — kad je Mića već izbio na glas kao najveći zavodnik naše varoši — bilo je: kako izgleda ta muškarčina, odnosno nije li on taj prelepi i dugo očekivani princ iz bajke (što bi dobro došlo ujaku, velikom zagovorniku i tumaču narodnog mita)? Na žalost, pred molerovom ružnoćom i ujakova fantazija je ostala nemoćna: u njegovoj anti-hronici, punoj svakojakih čudesa o telesnom izgledu najvećeg ljubavnika naše varoši, ima malo podataka što je vrlo čudno kad se zna na je ujak pripadao onoj vrsti pisaca koja i epizodnu ličnost nije uvodila u priču dok potanko ne opiše njen spoljašnji oblik.

U građi za antihroniku nalazi se jedan upitnik za učestvovanje na izboru najlepšeg muškarca naše varoši, koji je, u korist svojih razvedenih i usamljenih članova, organizovalo Udruženje žena kao završnu svečanost berbe jabuka. Taj, već poznati upitnik, iskucan na običnoj mašini, koji sadrži osnovne podatke o izgledu našeg ljubavnika, verovatno je popunila neka njegova obožavateljka, a kako je on dospelo u ujakov podrum, a ne u Udruženje (moler se na izboru nije pojavio), ostaće jedna od brojnih harmonikaševih tajni. U upitniku su, između ostalih, i ovi podaci: